

Μαύρη Φλόγα

Μέρος 1ο

Θεωρία και ανάλυση

Κεφάλαιο 2ο: Σοσιαλισμός από τα κάτω, ορίζοντας τον αναρχισμό

Διεθνισμός, Κοινωνική Ισότητα και Αντιιμπεριαλισμός (Μέρος 1^ο)

Τα Στοιχεία της Κοινωνικής Επανάστασης

Λοιπόν, πώς προτείνουν αυτοί οι αναρχικοί να αλλάξει η κοινωνία; Δεν συμφωνούν πάντα πάνω στη στρατηγική – αυτό είναι ένα ζήτημα με το οποίο θα καταπιαστούμε σε επόμενα κεφάλαια. Συνεπώς, η στρατηγική δεν μπορεί να αποτελεί χαρακτηριστικό βάσει του οποίου ορίζεται ο αναρχισμός. Αυτό που ήταν πάντοτε κοινό στους αναρχικούς ήταν ένα πλαίσιο αρχών, το οποίο σχηματίζουν στρατηγικές και τακτικές: η ταξική πάλη, ο διεθνισμός, ο αυτοκαθορισμός, ο αντικρατισμός και η αντίθεση προς την εξουσία.

1. Οι Λαϊκές Τάξεις

Όπως είναι ξεκάθαρο από τη συζήτηση που προηγήθηκε, οι αναρχικοί αντιλαμβάνονται τον αγώνα των λαϊκών τάξεων – της εργατικής τάξης και των αγροτών – ως κινητήρια δύναμη της αλλαγής. Θα ήταν μάταιο να περιμένει κανείς από την άρχουσα τάξη να δράσει ενάντια στα ίδια της τα προστατευόμενα από το υπάρχον σύστημα, οργανωμένα συμφέροντα. Ακόμη και όταν οι άρχουσες τάξεις καταπιέζονται από άλλες άρχουσες τάξεις και ισχυρά κράτη, τα συμφέροντά τους βρίσκονται στην επέκταση των δικών τους περιθωρίων εκμετάλλευσης και κυριαρχίας. Ο ταξικός αγώνας από τα κάτω – που παίρνει ριζοσπαστικά δημοκρατικές μορφές και διεξάγεται μακριά από το κράτος και ενάντια σε αυτό, στοχεύοντας στην αντικατάσταση του καπιταλισμού και του κράτους από τη συλλογική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, τη συλλογική και συμμετοχική λήψη αποφάσεων και τον διεθνή, ομοσπονδιακό και αυτοδιευθυνόμενο σοσιαλισμό – βρίσκεται στην καρδιά του αναρχισμού.

Ο Μπακούνιν τονίζει το γεγονός ότι «οι μόνες δυο τάξεις που είναι ικανές για μια τόσο ισχυρή εξέγερση» η οποία μπορεί να οδηγήσει στον μετασχηματισμό της κοινωνίας είναι «οι εργάτες και οι αγρότες». Είναι σημαντικό να οργανωθούν οι καθημερινοί άνθρωποι, εργάτες και αγρότες, σε ένα μπλοκ καταπιεσμένων τάξεων, ανεξάρτητο από τους ταξικούς τους εχθρούς. Οι Μπακούνιν και Κροπότκιν έχουν τεράστια πίστη στον «ανθό του προλεταριάτου», το τεράστιο «πλήθος του λαού», τους «αδύναμους», τους «σπουδαίους, αγαπημένους, απλούς ανθρώπους», τις μάζες¹. Η «θέληση» και η «δύναμη» που απαιτούνται για να γίνει μια επανάσταση βρίσκονται στη «μεγάλη μάζα των εργατών ... που αδυνατούν να αποκτήσουν μια καλύτερη θέση στη ζωή»². Η γιγαντιαία αύξηση της εργατικής τάξης κατά τη σύγχρονη εποχή, η διαρκής παρουσία των αγροτών και οι αυξανόμενες ταξικές διαιρέσεις του παρόντος, μας δείχνουν ότι τα ιστορικά υποκείμενα που εντόπισαν οι Μπακούνιν και Κροπότκιν παραμένουν υπολογίσιμες δυνάμεις.

Η αναρχική οπτική πάνω στην επαναστατική δυναμική των αγροτών διαφέρει από αυτήν των πρώτων Μαρξιστών. Οι Μαρξ και Ένγκελς προβλέπουν την εξαφάνιση των αγροτών και υποστηρίζουν πως είναι φύσει αδύνατον να οργανωθούν, καθώς «ο τρόπος παραγωγής τους απομονώνει τον έναν απ' τον άλλο αντί να τους φέρνει σε αμοιβαία επαφή»· «δεν συγκροτούνται ως τάξη» και «είναι ανίκανοι να επιβάλουν με το όνομά τους τα ταξικά τους συμφέροντα»³. Αυτό υποτίθεται πως αναγκάζει τους αγρότες να αναζητούν σωτηρία από τα πάνω, μέσω μιας «απεριόριστης κυβερνητικής δύναμης», η οποία «τους στέλνει από πάνω τη βροχή και τον ήλιο»⁴. Το αγροτικό ζήτημα θα επιλυθεί ως δευτερεύον σκέλος της «προλεταριακής» επανάστασης και δεν μπορεί να επιλυθεί χωρίς την εργατική τάξη σε ηγετικό ρόλο.

Η εφαρμογή της κατάλληλης αγροτικής στρατηγικής έγινε αντικείμενο μεγάλων διαμαχών μεταξύ των κλασικών Μαρξιστών και το SDP διχάστηκε βαθιά πάνω στο αγροτικό ζήτημα. Αν και ορισμένοι ακτιβιστές έδειχναν έντονο ενδιαφέρον ώστε να κερδίσουν τους αγρότες, η πλειοψηφία του κόμματος ακολούθησε την οπτική του Κάουτσκι· ότι δηλαδή οι αγρότες αποτελούν μια τάξη υπό εξαφάνιση και είναι σχετικά ασήμαντοι όσον αφορά τις τύχες του κόμματος, καθώς και ότι το κόμμα δεν θα πρέπει να υιοθετήσει ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων προσανατολισμένων στους αγρότες⁵. Ο Κάουτσκι, ο «πάπας του σοσιαλισμού», έκανε «περισσότερα για να καταστήσει το Μαρξισμό δημοφιλή στη Δυτική Ευρώπη από ό,τι οποιοσδήποτε άλλος διανοούμενος», πέραν του Ένγκελς⁶.

Η οπτική του Κάουτσκι πάνω στο αγροτικό ζήτημα ήταν σχεδιασμένη με βάση τη βιομηχανική Γερμανία και ο ίδιος πίστευε ότι χρειαζόταν διαφορετική προσέγγιση για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπως η Ρωσία, στις οποίες ο καπιταλισμός δεν είχε ακόμη κυριαρχήσει. Εκεί, το άμεσο ζητούμενο είναι η αστικοδημοκρατική επανάσταση: η καπιταλιστική τάξη πρέπει να πάρει την εξουσία, να ξεριζώσει τους φραγμούς που έθετε η φεουδαρχία στο εμπόριο και τη βιομηχανία και να πραγματοποιήσει αγροτικές και νομικές μεταρρυθμίσεις. Οι αγρότες θα μπορούσαν να βοηθήσουν σε αυτή τη διαδικασία, μολονότι η επακόλουθη ανάπτυξη του καπιταλισμού θα σημάνει την καταστροφή τους⁷. Ο καπιταλισμός αποτελεί με τη σειρά του αναγκαίο βήμα προς τον σοσιαλισμό.

Ο Λένιν συμφωνεί με τον Κάουτσκι, υποστηρίζοντας ότι από τη στιγμή που μια «αστική επανάσταση εκφράζει την ανάγκη για καπιταλιστική ανάπτυξη» είναι «στο μέγιστο βαθμό συμφέρουσα για το προλεταριάτο»⁸. Οι Μπολσεβίκοι, η οποίοι λειτουργούσαν στην καθυστερημένη Ρωσία όπου η αστική βιομηχανία ήταν μια νησίδα στον ωκεανό της αγροτικής παραγωγής, αναζήτησαν φυσικά συμμαχίες με τους αγρότες, αλλά τους πρότειναν να τεθούν υπό την ηγεσία της εργατικής τάξης, η οποία καθοδηγείτο από το πρωτοπόρο κόμμα⁹. Στη σκέψη του Μάο, ηγέτη του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας (CCP), οι αγρότες θεωρούνται καθοριστικής σημασίας στοιχείο της αστικοδημοκρατικής επανάστασης ενάντια στις ιμπεριαλιστικές και «φεουδαρχικές δυνάμεις» που παρεμποδίζουν την καπιταλιστική ανάπτυξη¹⁰. Και πάλι όμως, ισχυρίζεται ο Μάο, οι αγρότες «πρέπει να καθοδηγηθούν από την εργατική τάξη και το Κομμουνιστικό Κόμμα», το οποίο, δεδομένων των συνθηκών της Κίνας, οικοδομείται ως ένοπλος αντάρτικος σχηματισμός (ως «λαϊκός στρατός»)¹¹. Στα πλαίσια των αποικιοκρατούμενων και ημιαποικιοκρατούμενων χωρών, η αστικοδημοκρατική επανάσταση ονομάστηκε εθνική δημοκρατική επανάσταση, προκειμένου τονιστεί ο αντιιμπεριαλιστικός της χαρακτήρας.

Η προσέγγιση των δυο σταδίων της επαναστατικής διαδικασίας στις λιγότερο ανεπτυγμένες αποικιοκρατούμενες και ημιαποικιοκρατούμενες χώρες – εθνική δημοκρατική επανάσταση αρχικά και μονάχα έπειτα προλεταριακή – κωδικοποιήθηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή (την Κομιντέρν ή μερικές φορές καλούμενη Τρίτη Διεθνή) στα τέλη της δεκαετίας του 1920¹². Αυτή η στρατηγική απορρέει από την κλασική Μαρξιστική αντίληψη ότι ο καπιταλισμός αποτελεί ένα αναγκαίο κακό που δημιουργεί την εργατική τάξη, η οποία μπορεί να εγκαθιδρύσει τη δικτατορία του προλεταριάτου και την ανεπτυγμένη βιομηχανία που καθιστά τον σοσιαλισμό δυνατό – θέσεις που θα συζητήσουμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο. Οι κλασικοί Μαρξιστές, με λίγα λόγια, παραδοσιακά αντιλαμβάνονται τους αγρότες σαν μια καταδικασμένη τάξη, ανίκανη να πραγματοποιήσει επανάσταση χωρίς εξωτερική ηγεσία, είτε καπιταλιστική είτε κομμουνιστική.

Αντίθετα, οι αναρχικοί πάντοτε αντιμετώπιζαν τους αγρότες ως μια δύναμη επαναστατική τάξη και φυσικό σύμμαχο της εργατικής τάξης. Ο Μπακούνιν παραδέχεται ότι οι αγρότες είναι συχνά «εγωιστές και αντιδραστικοί», γεμάτοι «προκαταλήψεις» απέναντι στην επανάσταση, πολλές φορές έντονα προσδεδεδέμένοι στην ιδιωτική ιδιοκτησία και ίσως αρκετά δυσκολότεροι στο να οργανωθούν απ' ό,τι οι εργάτες των πόλεων¹³. Παρ' όλα αυτά, οι αγρότες έχουν μια ιστορία αγώνων, ένα βαθύ μίσος για τους καταπιεστές τους και κοινά συμφέροντα με την εργατική τάξη. Πρέπει να γίνουν βήματα για την ένταξη των αγροτών στο επαναστατικό κίνημα μέσω της εφαρμογής της «αποφασιστικής θεραπείας του επαναστατικού σοσιαλισμού» πάνω στα «εξανθήματα της ιλαράς» των αντιδραστικών αισθημάτων.

Οι αγρότες μπορούν να ενταχθούν στον αγώνα για τον κοινωνικό μετασχηματισμό μέσα από την αγκιτάτσια, την από κοινού οργάνωση με την εργατική τάξη και ένα επαναστατικό πρόγραμμα. Το κλειδί όμως δεν είναι ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων του σημερινού συστήματος αλλά ένα πρόγραμμα ριζικής αναδιανομής της «κρατικής και εκκλησιαστικής γης και των εκτάσεων των μεγάλων γαιοκτημόνων», καθώς και η διαγραφή «όλων των δημόσιων και ιδιωτικών χρεών». Μέχρι το τέλος του εικοστού αιώνα είχε φανεί με βεβαιότητα πως η απόρριψη των αγροτών από πλευράς κλασικών Μαρξιστών ήταν εσφαλμένη. Οι αναρχικοί μπορούν να τονίσουν τη σημασία των αγροτών στις μεγάλες κοινωνικές αναταραχές των τελευταίων αιώνων – της ρωσικής και της κινέζικης επανάστασης συμπεριλαμβανόμενης – και την ύπαρξη αγροτικών ρευμάτων τα οποία ξεπέρασαν κατά πολύ τις στενές πολιτικές που προτείνει ο Μαρξισμός.

Οι αναρχικοί μπορούν επίσης να τονίσουν τη διαχρονική σημασία των αγροτών, καθώς ακόμη και με τους πλέον μετριοπαθείς υπολογισμούς υπάρχουν σήμερα περίπου δυο δισεκατομμύρια αγρότες και μικροπαραγωγοί, ενώ παράλληλα το μισό του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε περιοχές που κυριαρχούνται αριθμητικά από αγρότες – Κίνα, Νότια Ασία και ηπειρωτική Νοτιοανατολική Ασία, Υποσαχάρια Αφρική και Κεντρική Αμερική¹⁴. Και είναι αλήθεια ότι σε κάποια μέρη της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής έχει παρατηρηθεί μια «επανααγροτικοποίηση», καθώς κάποιοι βιομηχανικοί εργάτες που περιθωριοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της σημερινής οικονομικής ύφεσης και της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης επέστρεψαν στις αγροτικές εργασίες¹⁵.

Συνεπώς, σύμφωνα με τους αναρχικούς, οι κινητήρες της επανάστασης είναι αγρότες και η εργατική τάξη – και όχι ένα πολιτικό κόμμα, ένα επαναστατικό πρωτοπόρο κόμμα, μια καλοπροαίρετη κυβέρνηση ή ένας σπουδαίος ηγέτης. Ο Μπακούνιν επιμένει πως είναι απαραίτητο να ενωθούν οι αγρότες και η εργατική τάξη, οι οποίοι συχνά είναι διαιρεμένοι λόγω της κουλτούρας τους, του τρόπου ζωής τους και των μηχανοραφιών των ισχυρών. «Δεν υπάρχει πραγματική σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα σε αυτά τα δυο στρατόπεδα»¹⁶. Αντιθέτως, έχουν κοινό ταξικό συμφέρον για εξέγερση – όπως οι γαιοκτήτες, οι καπιταλιστές και οι κρατικοί διαχειριστές σχηματίζουν μια συμμαχία καταπιεστών, έτσι και οι αγρότες και η εργατική τάξη πρέπει να σχηματίσουν ένα μέτωπο καταπιεσμένων με κατεύθυνση τον επαναστατικό αγώνα.

Αυτή η ταξική πολιτική αποτελεί ένα ακόμη σημείο διαφοροποίησης ανάμεσα στους αναρχικούς και σε ανθρώπους όπως οι Γκόντγουιν, Στίρνερ και Τολστόι. Ο Γκόντγουιν οραματίζεται ένα ισότιμο, αταξικό σύστημα, αλλά δεν έχει να προτείνει κάποιο μοντέλο με το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει μια τέτοια κοινωνία, αφού υποθέτει ότι «η παραγωγή και η κατανάλωση μπορούν να είναι εντελώς προσωπικά ζητήματα». Θεωρεί ότι η συνεργασία υπονομεύει τον ορθολογισμό, υπερασπίζεται τη «σταδιακή» αλλαγή και απορρίπτει «την πιθανότητα για οποιοδήποτε είδος οργάνωσης της εργατικής τάξης που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη διάδοση των ιδεών της δικαιοσύνης και της ισότητας»¹⁷. Οι Γκόντγουιν και Τολστόι πιστεύουν βαθιά στη λογική του ατόμου και θεωρούν πως όλοι οι λογικοί άνθρωποι οδηγούνται αναγκαστικά στα σωστά συμπεράσματα αν έρθουν αντιμέτωποι με ξεκάθαρα επιχειρήματα και υποστηρικτικές αποδείξεις. Έτσι, ο Τολστόι έστειλε επιστολές στον τσάρο και τον πρωθυπουργό, προτρέποντάς τους να προχωρήσουν σε ριζικές μεταρρυθμίσεις. Οι μουτσαλιστές αντιλαμβάνονται την κοινωνία με ταξικούς όρους αλλά δεν βλέπουν την αλλαγή να έρχεται μέσα από τους ταξικούς αγώνες.

Είναι ξεκάθαρα απαραίτητο να απορρίψουμε την οπτική ότι οι αναρχικοί δεν προτάσσουν τους ταξικούς αγώνες ή ότι ανάγουν όλα τα κοινωνικά δεινά στο κράτος. Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ορισμένες φορές ότι ο Μπακούνιν ήταν εχθρικός απέναντι στη βιομηχανική εργατική τάξη, καθώς έβλεπε τους φοιτητές, τους διανοούμενους, τους εγκληματίες και τους μακροχρόνια άνεργους σαν καλύτερα επαναστατικά στοιχεία. Αυτός ο ισχυρισμός έχει διατυπωθεί από αρκετούς μελετητές όπως ο αξιόλογος ιστορικός του αναρχισμού, Πωλ Άβριτς, ο μεταφραστής της καθιερωμένης έκδοσης του *Statism and Anarchy* («Κρατισμός και Αναρχία») του Μπακούνιν, Μάρσαλ Σατζ, και ο E. X. Καρρ, βιογράφος του Μπακούνιν¹⁸. Τον έχουν επαναλάβει και ακτιβιστές που μελετούν σε βάθος την αναρχική παράδοση αλλά θεωρούν πως η ταξική πάλη είναι πλέον άνευ σημασίας, όπως ο ριζοσπάστης οικολόγος και ελευθεριακός σοσιαλιστής Μάρρεϊ Μπούκτσιν¹⁹.

Δεν υπάρχει καμία βάση στους ισχυρισμούς αυτούς. Η γνώμη του Μπούκτσιν ότι ενώ ο Μαρξ εναπόθεσε τις ελπίδες του στον σχηματισμό μιας σταθερής βιομηχανικής εργατικής τάξης, ο Μπακούνιν «έβλεπε σε αυτήν τη διαδικασία την καταστροφή κάθε ελπίδας για ένα πραγματικά επαναστατικό κίνημα», αποτελεί καρικατούρα²⁰. Ο Μπακούνιν, και αυτό είναι αλήθεια, εξέφραζε υποψίες για τα «ανώτερα στρώματα» των εργατών σε «συγκεκριμένα καλοπληρωμένα επαγγέλματα», τα οποία είχαν γίνει «ημι-αστικά»²¹. Επίσης, αντιπαρέβαλλε αυτήν τη «μικρή εργατική μειοψηφία», την «αριστοκρατία της εργασίας», τους «ήμι-αστούς» εργάτες, στον «ανθό του προλεταριάτου», το τεράστιο «πλήθος του λαού», τους «αδύναμους», τους «σπουδαίους, αγαπημένους, απλούς ανθρώπους», τους οποίους πίστευε πως ο Μαρξ είχε απορρίψει, μάλλον άδικα, ως εγκληματικό λούμπεν προλεταριάτο²².

Ωστόσο, ο Μπακούνιν απέφυγε να διατυπώσει κάποια ξεκάθαρη θεωρία της «εργατικής αριστοκρατίας» – μια θεωρία ταξινόμησης που να υποστηρίζει ότι ένα προνομιούχο στρώμα της εργατικής τάξης προδίδει την τάξη ως σύνολο. Ακόμη και όταν μιλούσε για «αριστοκρατία της εργασίας» τόνιζε ότι στις γραμμές της υπάρχουν «σπάνιοι και γενναϊόδωροι εργάτες», «αληθινοί σοσιαλιστές»²³. Προσπάθησε ενεργά να εντάξει τους ειδικευμένους και καλοπληρωμένους εργάτες στο αναρχικό κίνημα, σημειώνοντας μεγάλη επιτυχία στους ωρολογοποιούς της επαρχίας Γιούρα της Ελβετίας, και επαινούσε τους εργάτες αυτούς για τη στάση τους:

«Στην τελευταία μου ομιλία σας είπα πως είστε προνομιούχοι εργάτες [...] πληρώνεστε καλύτερα από εργάτες σε μεγάλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, έχετε ελεύθερο χρόνο, είστε [...] ελεύθεροι και τυχεροί [...] φυσικά όχι απόλυτα αλλά συγκριτικά. [...] Και σπεύδω να προσθέσω πως σας αξίζει τα μέγιστα να ενταχθείτε στη Διεθνή [...] Αποδεικνύετε έτσι πως δεν σκέφτεστε μόνο τους εαυτούς σας [...] Είναι μεγάλη μου χαρά να βρίσκομαι εδώ».

Πίστευε πως η ανάπτυξη του καπιταλισμού – και ειδικότερα η εκμηχάνιση της βιομηχανίας – θα υποβάθμιζε τελικά την κατάσταση όλων των «προνομιούχων εργατών» και ως εκ τούτου αντιλαμβανόταν την αλληλεγγύη μεταξύ των ειδικευμένων και των ανειδίκευτων ως ζήτημα τεράστιας σημασίας:

«Όμως επιτρέψτε μου να σας πω ότι αυτή η πράξη ανιδιοτελούς και αδελφικής αλληλεγγύης είναι επιπλέον μια πράξη συνετή και διορατική [...] το μεγάλο κεφάλαιο θα [...] λεηλατήσει τον κλάδο σας. [...] Κι έτσι εσείς, ή έστω τα παιδιά σας, θα είστε τόσο σκλαβωμένοι και φτωχοί όσο είναι τώρα οι εργάτες στις μεγάλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις»²⁴.

Σύμφωνα τον Μπακούνιν, η βασική λογική του καπιταλιστικού συστήματος δεν είναι το να δημιουργεί ασφαλή στρώματα προνομιούχων εργατών αλλά κυρίως το να στρέφει τους «σκλαβωμένους και φτωχούς» ενάντια σε αυτούς που είναι πιο «ελεύθεροι και τυχεροί», υποβαθμίζοντας αναγκαστικά τις συνθήκες ζωής των τελευταίων. Μέσα από αυτή την προοπτική, γίνεται κατανοητό το γιατί ο Μπακούνιν θεωρούσε τους σχετικά προνομιούχους εργάτες ένα μικρό στρώμα, μια «μικρή μειοψηφία της εργατικής τάξης», όπως γίνεται ξεκάθαρο και το ότι πίστευε πως είναι αδύνατον να αποκρούσουν από μόνοι τους την επέλαση της άρχουσας τάξης. Η θέση του Μπακούνιν είναι αντίθετη με αυτή πολλών σύγχρονων εθνικιστών, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο καπιταλισμός και το κράτος μπορούν να υπερασπιστούν από κοινού μεγάλους τομείς της εργατικής τάξης· η «αριστοκρατία της εργασίας» είναι μια πολιορκούμενη μειοψηφία. Ο Μπακούνιν πιστεύει πως τα συμφέροντα των λαϊκών τάξεων ως συνόλου μπορούν να προστατευθούν και να προωθηθούν μόνο μέσα από την επίτευξη της ευρύτερης δυνατής ταξικής ενότητας.

Η αντίληψη περί «εργατικής αριστοκρατίας» δεν ήταν σε γενικές γραμμές ασήμαντη εντός του αναρχισμού, ο οποίος τείνει να υποστηρίζει ότι τα συμφέροντα των λαϊκών τάξεων ουσιαστικά είναι κοινά σε ολόκληρο τον κόσμο. Το όραμα της «πλήρους χειραφέτησης» γίνεται δυνατό μέσα από την «ένωση» των εργατών «σε όλους τους κλάδους και σε όλες τις χώρες»²⁵.

II. Διεθνισμός, Κοινωνική Ισότητα και Αντιιμπεριαλισμός

Ο αναρχισμός είναι ένα διεθνιστικό κίνημα. Όπως ακριβώς η εργατική τάξη και οι αγρότες βρίσκονται σε όλον τον κόσμο και όπως ακριβώς ο καπιταλισμός και η γαιοκτησία υπάρχουν παντού, έτσι και οι αγώνες είναι απαραίτητο να διεξάγονται και να συντονίζονται πέρα από τα όρια των συνόρων. Το κράτος αποτελεί εργαλείο των πλουσίων και των ισχυρών, όχι τη φωνή ενός λαού ή μιας χώρας, συνεπώς ο αγώνας δεν θα πρέπει να περιορίζεται στα κρατικά σύνορα· τα βασικά συμφέροντα των λαϊκών τάξεων είναι ουσιαστικά παντού τα ίδια. Άρα ο αγώνας δεν μπορεί να περιορίζεται σε μια χώρα· οι απομονωμένοι αγώνες σε μια χώρα δεν μπορούν πλέον να είναι περισσότερο επιτυχημένοι από τους αγώνες ενός επαγγελματικού κλάδου.

Όπως διαβεβαιώνει ο Μπακούνιν: «Το ζήτημα της επανάστασης [...] μπορεί να λυθεί μόνο στο διεθνές επίπεδο»²⁶. Είναι απαραίτητο να σφυρηλατηθούν οι ισχυρότεροι δυνατοί «δεσμοί οικονομικής αλληλεγγύης και αδελφικών συναισθημάτων» ανάμεσα στους εργάτες «όλων των κλάδων σε όλα τα μέρη»²⁷. Έβλεπε στις διεθνείς οργανώσεις όπως η Πρώτη Διεθνής τον πυρήνα ενός διεθνούς κινήματος και τη βάση μια νέας διεθνούς τάξης πραγμάτων. Τέτοιες οργανώσεις μπορούν τελικά να «ανυψώσουν πάνω απ' τα συντρίμμια του παλιού κόσμου την ελεύθερη ομοσπονδία των εργατικών ενώσεων», «τους ζωντανούς σπόρους της νέας κοινωνίας που θα αντικαταστήσει τον παλιό κόσμο». Ο Μπακούνιν επιχειρηματολόγησε ξανά και ξανά υπέρ μιας «σοβαρής διεθνούς οργάνωσης των εργατικών ενώσεων σε όλους τους τόπους, ικανής να αντικαταστήσει τον απερχόμενο κόσμο των κρατών»²⁸.

Ο Μπακούνιν πίστευε πως «υπάρχει μόνο ένας κανόνας που είναι πραγματικά υποχρεωτικός για όλα τα μέλη, άτομα, τομείς και ομοσπονδίες της Διεθνούς» και αυτός είναι η «διεθνής αλληλεγγύη των εργατών σε όλους τους κλάδους και σε όλες τις χώρες για τον οικονομικό τους αγώνα ενάντια στους εκμεταλλευτές της εργασίας». Και συνέχιζε: «Η αληθινή και ζωντανή ενότητα της Διεθνούς βρίσκεται στην πραγματική οργάνωση αυτής της αλληλεγγύης, μέσα απ' την αυθόρμητη οργάνωση των εργατικών μαζών και την πλήρως ελεύθερη ομοσπονδιοποίησή τους σε όλα τα έθνη και τις γλώσσες, που είναι ισχυρή γιατί είναι ελεύθερη, και όχι στην ένωσή τους μέσω διαταγμάτων και υπό από τις προσταγές οποιασδήποτε κυβέρνησης»²⁹.

Αυτή η «αληθινή και ζωντανή ενότητα» είναι η ενότητα ανάμεσα στους ειδικευμένους και τους λιγότερο ειδικευμένους εργάτες και η ενότητα των λαϊκών τάξεων σε όλον τον κόσμο. Σύμφωνα με τον Μπακούνιν, η διαίρεση ανάμεσα στην εργατική τάξη των πόλεων και τους αγρότες αποτελεί τον «θανάσιμο ανταγωνισμό» που έχει «παραλύσει τις επαναστατικές δυνάμεις» – πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει κάθε σοβαρό επαναστατικό σχέδιο³⁰. Αν και ο Μπακούνιν δεν ήταν σε καμία περίπτωση πλήρως απελευθερωμένος απ' τις δικές του προκαταλήψεις, είχε ως αρχή τη λαϊκή ενότητα πέρα από τα όρια των φυλών και των εθνικοτήτων: «Τι περισσότερο εννοούμε όταν μιλάμε για σεβασμό στην ανθρωπότητα» από «την αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας κάθε ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυλής» ή «χρώματος»;³¹ «Όντας πεπεισμένη ότι η πραγματικά οριστική λύση του κοινωνικού ζητήματος μπορεί να επιτευχθεί μονάχα στη βάση της οικουμενικής αλληλεγγύης των εργατών σε όλες τις χώρες, η Συμμαχία απορρίπτει όλες τις πολιτικές που βασίζονται στον αποκαλούμενο πατριωτισμό και την αντιπαλότητα μεταξύ των εθνών»³².

Παρά την περιστασιακή τάση του να αναπαράγει στερεότυπα για τους Γερμανούς και να εγκωμιάζει τους Σλάβους (πράγμα που γίνεται ίσως κατανοητό δεδομένης της δέσμευσής του στην αποαποικιοποίηση της Ανατολικής Ευρώπης), ο Μπακούνιν ελπίζει σε μια συνθήκη στην οποία «οι Γερμανοί, Αμερικάνοι και Άγγλοι εργάτες, όπως και αυτοί των άλλων εθνών» θα «πορευτούν με την ίδια ενέργεια προς την καταστροφή της πολιτικής εξουσίας»³³. Δεν είχε «καμία αμφιβολία ότι θα έρθει η ώρα που το ίδιο το γερμανικό προλεταριάτο» θα απαρνηθεί την πολιτική του κρατισμού και θα ενωθεί με το διεθνές εργατικό κίνημα «που θα απελευθερώσει του πάντες από την κρατικίστικη πατρίδα τους»³⁴. Αντίστοιχα, και παρά τις διαφορές τους, ο Γερμανός Κάιζερ, ο Ρώσος Τσάρος και ο Γάλλος Αυτοκράτορας, είναι θεμελιωδώς ενωμένοι στη βάση της πρόθεσής τους να διατηρήσουν το ταξικό σύστημα.

Αυτή είναι μια από τις πιο διορατικές ιδέες της ευρύτερης αναρχικής παράδοσης: από τη στιγμή που οι κυρίαρχες τάξεις εφαρμόζουν τη διεθνή αλληλεγγύη μεταξύ τους πάνω σε θεμελιώδη ζητήματα, το ίδιο θα πρέπει να κάνουν και οι λαϊκές τάξεις. Είναι μια αξιοσημείωτη πρώιμη διατύπωση της ιδέας της «παγκοσμιοποίησης από τα κάτω» προκειμένου να αλλάξει ο κόσμος.

Σύμφωνα με τους Μπακούνιν και Κροπότκιν, το κρατικό σύστημα πυροδοτεί τεχνηέντως τα εθνικά μίσση και αντιπαλότητες με αποτέλεσμα να «πρέπει η επαναστατική πολιτική του προλεταριάτου να έχει απαραίτητα ως άμεσο και μοναδικό στόχο την καταστροφή των κρατών». Πώς μπορεί να κανείς «να μιλά για διεθνή αλληλεγγύη όταν θέλει να διατηρήσει το κράτος – εκτός αν ονειρεύεται το καθολικό κράτος, δηλαδή [...] την καθολική σκλαβιά, όπως οι Πάπες και οι αυτοκράτορες – το κράτος, που απ' τη φύση του είναι ακριβώς η ρήξη με αυτή την αλληλεγγύη και μια διαρκής αιτία πολέμου».³⁵ Παρ' όλα αυτά, οι αναρχικοί ξεπερνούν τις απλές αφηρημένες επικλήσεις για τερματισμό των προκαταλήψεων και του μίσους· όπως θα δούμε στο κεφάλαιο 10, η ευρύτερη αναρχική παράδοση έχει γενικά την πεποίθηση ότι ο αγώνας για λαϊκή ενότητα απαιτεί επίσης τον αγώνα ενάντια στις θεσμοθετημένες διακρίσεις και την καταπίεση βάσει φυλής και εθνικότητας.

Τα παραπάνω απορρέουν από την αναρχική δέσμευση στην ελευθερία και την ισότητα και εκφράζονται επίσης στο φεμινιστικό ένστικτο του ευρύτερου αναρχικού κινήματος. Σίγουρα υπήρξαν αναρχικοί και συνδικαλιστές που υπηρέτησαν τη γυναικεία χειραφέτηση μόνο στα λόγια και είναι αλήθεια ότι το πρώιμο κίνημα συχνά αποτύγχανε να αντιμετωπίσει τη σεξουαλική διαίρεση της εργασίας, η οποία εγκλώβιζε τις γυναίκες σε συγκεκριμένους ρόλους και επαγγέλματα. Όμως, οι αναρχικοί ζητούν από θέση αρχής την ένωση ανδρών και γυναικών στην ταξική πάλη και υποστηρίζουν τα ίσα δικαιώματα των γυναικών, καθώς και τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία. Η στάση του Μπακούνιν απέναντι στις γυναίκες ήταν «πολύ πιο μπροστά από τους περισσότερους συγχρόνους του»³⁶. Σημειώνει ότι ο νόμος θέτει τις γυναίκες υπό την «απόλυτη κυριαρχία» των ανδρών, ότι οι γυναίκες δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με τους άνδρες και ότι στην πιο δεινή θέση βρίσκονται οι «φτωχές και στερημένες δικαιωμάτων γυναίκες». Όμως, δεδομένης της ταξικής του πολιτικής, ο Μπακούνιν πίστευε ότι τα συμφέροντα των εργατριών και των αγροτισσών είναι «άρρηκτα συνδεδεμένα με τον κοινό σκοπό όλων των καταπιεσμένων εργατών – ανδρών και γυναικών» – και είναι τελείως διαφορετικά από αυτά των κυρίαρχων τάξεων, «των παρασίτων και των δυο φύλων»³⁷.

Η τελική «χειραφέτηση όλων» μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την επανάσταση: οι γυναίκες δεν θα εξαρτώνται πλέον οικονομικά από τους άνδρες, καθώς οι βασικές τους ανάγκες θα καλύπτονται μέσα από την κοινωνία και άρα θα είναι «ελεύθερες να χτίσουν τον δικό τους τρόπο ζωής». Η κατάργηση του κράτους και η δημιουργία της κοινωνικής και οικονομικής ισότητας θα εξαφανίσει την «εξουσιαστική νόμιμη οικογένεια» [η οικογένεια που ιδρύεται με γάμο, πολιτικό ή θρησκευτικό, ενός ζευγαριού, ΣτΜ.] για να την αντικαταστήσει με τις ελεύθερες και συναινετικές σχέσεις και την «πλήρη σεξουαλική ελευθερία των γυναικών»³⁸. Το πρόγραμμα της Συμμαχίας υπογράμμιζε πως «πάνω απ' όλα» προσπαθεί για την «οικονομική, πολιτική και κοινωνική ισότητα των δυο φύλων». «Τα παιδιά και των δυο φύλων θα πρέπει, από τη γέννησή τους, να απολαμβάνουν ίσα εφόδια και ευκαιρίες για την ολόπλευρη ανάπτυξή τους, δηλαδή την υποστήριξη, την ανατροφή και την εκπαίδευση». Αυτό το μέτρο είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς, «πλάι στην κοινωνική και οικονομική ισότητα», δημιουργεί «μεγαλύτερη και διαρκώς διευρυνόμενη ατομική ελευθερία και οδηγεί στην κατάργηση των τεχνητών και επιβεβλημένων ανισοτήτων»³⁹

Επίσης, ο Μπακούνιν δηλώνει «ισχυρή συμπάθεια για κάθε εθνική εξέγερση ενάντια σε οποιαδήποτε μορφή καταπίεσης» αναφέροντας πως κάθε λαός «έχει το δικαίωμα να είναι ο εαυτός του ... κανείς δεν έχει το δικαίωμα να του επιβάλει την ενδυμασία, τα έθιμα, τη γλώσσα και τους νόμους του»⁴⁰. Αμφιβάλλει για το αν θα μπορέσει η «ιμπεριαλιστική Ευρώπη» να κρατήσει υποταγμένους τους υπηκόους λαούς: «Τα δυο τρίτα της ανθρωπότητας, 800 εκατομμύρια Ασιάτες, κοιμισμένοι μέσα στην υποτέλεια τους, αναγκαστικά θα ξυπνήσουν και θα κινητοποιηθούν». Η αποαποικιοποίηση είναι κάτι το εντελώς αποδεκτό: «Το δικαίωμα της ελεύθερης ένωσης ή απόσχισης είναι το πρώτο και σημαντικότερο πολιτικό δικαίωμα»⁴¹. Παρ'

όλα αυτά, δεδομένης της δέσμευσής του στην ταξική πάλη και τον σοσιαλισμό, αναρωτιέται: «Σε ποια κατεύθυνση και σε ποιο στόχο» μπορούν και πρέπει να κατευθυνθούν οι αγώνες αυτοί;⁴² Σύμφωνα με τον Μπακούνιν, η εθνική απελευθέρωση πρέπει να επιτευχθεί «τόσο ως προς τα οικονομικά όσο και ως προς τα πολιτικά συμφέροντα των μαζών». Αν ο αγώνας για εθνική απελευθέρωση διεξάγεται με «φιλοδοξίες για εγκαθίδρυση ενός ισχυρού Κράτους» ή «αν διεξάγεται χωρίς το λαό κι ως εκ τούτου βασίζει την επιτυχία του σε μια προνομιούχο τάξη», θα καταλήξει σε ένα «οπισθοδρομικό, καταστροφικό, αντεπαναστατικό κίνημα». Πιστεύει πως «κάθε αποκλειστικά πολιτική επανάσταση – είτε αυτή υπερασπίζεται την εθνική ανεξαρτησία είτε μια πολιτειακή αλλαγή [...] – που δεν στοχεύει στην άμεση και πραγματική πολιτική και οικονομική χειραφέτηση των λαών, είναι μια ψεύτικη επανάσταση. Οι στόχοι της θα είναι ανέφικτοι και οι συνέπειές της αντιδραστικές»⁴³.

Ο Μπακούνιν επιμένει ότι «το μονοπάτι του κρατισμού, το οποίο περιλαμβάνει την εγκαθίδρυση ξεχωριστών [...] Κρατών» είναι «εντελώς καταστροφικό για τις μεγάλες μάζες του λαού», καθώς δεν καταργεί την κρατική εξουσία, απλώς αλλάζει την εθνικότητα της άρχουσας τάξης. Στα μέρη όπου οι εγχώριοι καπιταλιστές και γαιοκτήτες είναι ανίσχυροι μετά την ανεξαρτητοποίηση, μπορεί να συνασπιστεί μια νέα εξουσιαστική ελίτ μέσα απ' το ίδιο το καινούριο κράτος. Στη Σερβία, η οποία είχε απελευθερωθεί απ' την Τουρκία, δεν υπήρχαν «ούτε ευγενείς, ούτε μεγάλοι γαιοκτήμονες, ούτε βιομήχανοι, ούτε πολύ πλούσιοι έμποροι» μετά την ανεξαρτητοποίηση· όμως σύντομα στο καινούριο κράτος αναδύθηκε μια «νέα γραφειοκρατική αριστοκρατία», αποτελούμενη από μορφωμένους νεαρούς πατριώτες. Η «σιδερένια λογική» των θέσεών τους τούς μετέτρεψε σε «κυνικούς γραφειοκράτες τυράννους» που έγιναν «εχθροί του λαού», σε μια νέα άρχουσα τάξη⁴⁴. Αυτή η θέση φαίνεται να επιβεβαιώνεται από την εμπειρία πολλών μετα-αποικιοκρατούμενων χωρών, όπου τα ηγετικά στελέχη των κινήματων ανεξαρτησίας χρησιμοποίησαν την κρατική εξουσία και εξελίχθηκαν σε νέες κυρίαρχες τάξεις – οι οποίες συχνά αποδείχθηκαν τόσο καταπιεστικές όσο ήταν και οι αποικιοκράτες προκάτοχοί τους.

Η ρητορική περί ανεξαρτησίας, ελευθερίας και εθνικής ενότητας γίνεται προκάλυμμα για τις δραστηριότητες των καινούριων εξουσιαστών και όπλο για τη συντριβή της εργατικής τάξης, των αγροτών και των φτωχών. Ο Μπακούνιν παρατηρεί ότι «οι αστοί αγαπούν τις χώρες τους μόνο και μόνο γιατί γι' αυτούς η χώρα, η οποία αντιπροσωπεύεται από το Κράτος, διασφαλίζει τα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά τους προνόμια. [...] Από Πατριώτες του Κράτους, γίνονται οργισμένοι εχθροί της μάζας του λαού». Συνεπώς, σύμφωνα με τον Μπακούνιν, η εθνική απελευθέρωση χωρίς κοινωνικούς επαναστατικούς στόχους είναι απλώς μια εναλλαγή ελίτ, καθώς μεταφέρει την εξουσία από μια ξένη σε μια εγχώρια άρχουσα τάξη⁴⁵.

Εκτός αυτού, τα πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένα κράτη επαναδημιουργούν διαρκώς το πρόβλημα των κατακτήσεων και της εθνικής καταπίεσης: «ένα κράτος, για να υπάρξει, πρέπει να κάνει επιδρομές σε άλλα κράτη [...] πρέπει να είναι έτοιμο να καταλάβει μια ξένη χώρα και να υποτάξει εκατομμύρια ανθρώπους»⁴⁶. Το κρατικό σύστημα, σύμφωνα με τον Μπακούνιν, γεννά διαρκώς πολέμους· σε αυτό ο Κροπότκιν προσθέτει τη θέση ότι οι πόλεμοι συνδέονται επίσης με τα οικονομικά συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων: «οι άνδρες δεν πολεμούν πλέον για την ευημερία των βασιλιάδων τους· πολεμούν για να διασφαλίσουν τα εισοδήματα και να αυξήσουν τα υπάρχοντα των Οικονομικών Μεγαλειοτήτων τους, των κ.κ. Ρόθτσιλντ, Σνάιντερ και Σία, καθώς και για να παχύνουν τους άρχοντες της χρηματαγοράς και των εργοστασίων»⁴⁷.

Ο Κροπότκιν υποστηρίζει ότι ακριβώς επειδή ο καπιταλισμός τείνει να παράγει περισσότερα από όσα μπορούν να πουληθούν, οι καπιταλιστές συγκρούονται καθώς αναζητούν νέες πηγές πρώτων υλών και νέες αγορές:

«Αυτό για το οποίο πολεμούν αυτή τη στιγμή η Γερμανία, η Γαλλία, η Ρωσία, η Αγγλία και η Αυστρία δεν είναι η στρατιωτική επικράτηση αλλά η οικονομική επικράτηση, το δικαίωμα να επιβάλλουν τους κατασκευαστές και τους δασμούς τους στους γείτονές τους· το δικαίωμα να αναπτύξουν μέσα στη βιομηχανία τους πόρους των υποανάπτυκτων λαών· το δικαίωμα να φτιάχνουν σιδηροδρόμους σε χώρες που δεν έχουν και με αυτό το πρόσχημα να βάζουν χέρι στις αγορές τους· το δικαίωμα, με λίγα λόγια, να ληστεύουν κάθε τόσο από έναν γείτονά τους ένα λιμάνι που θα τονώνει το εμπόριό τους ή μια επαρχία που θα απορροφά το πλεόνασμα της παραγωγής τους. [...] Το άνοιγμα νέων αγορών και η επιβολή προϊόντων, καλών και κακών, στους ξένους, είναι η αρχή που βρίσκεται σήμερα κάτω από κάθε πολιτική σε ολόκληρη την ήπειρό μας και η πραγματική αιτία των πολέμων του δεκάτου ένατου αιώνα»⁴⁸.

Η επόμενη γενιά αναρχικών είχε παρόμοιες απόψεις. Ο Ρόκερ υποστηρίζει ότι «είναι ανούσιο να μιλάει κανείς για κοινότητα εθνικών συμφερόντων, γιατί αυτό που υπερασπίζεται η άρχουσα τάξη κάθε χώρας ως εθνικό συμφέρον δεν είναι τίποτα πέρα απ' το ειδικό συμφέρον προνομιούχων μειοψηφιών της κοινωνίας, το οποίο εξασφαλίζεται μέσα από την εκμετάλλευση και την πολιτική καταστολή της μεγάλης μάζας». Γιατί, πίσω από τις εθνικιστικές ιδέες, γράφει ο Ρόκερ, «κρύβεται [...] το

εγλωσσιστικό συμφέρον των πολιτικών εραστών της εξουσίας και των επιχειρηματιών εραστών του χρήματος, για τους οποίους το έθνος είναι το βολικό προκάλυμμα της δικής τους απληστίας και των σχεδίων τους για πολιτική εξουσία»⁴⁹.

Ο Γκριγκόρι Πέτροβιτς Μαξίμοφ (1893-1950) ισχυρίζεται ότι «τα αποκαλούμενα εθνικά συμφέροντα [...] είναι στην πραγματικότητα τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων», για τις οποίες το δικαίωμα «της ανεξαρτησίας και της αυτοδιάθεσης δεν είναι παρά το δικαίωμα της εθνικής αστικής τάξης να εκμεταλλεύεται απεριόριστα το προλεταριάτο της». Επιπλέον, τα καινούρια εθνικά κράτη «με τη σειρά τους αρχίζουν να αρνούνται τα εθνικά δικαιώματα των μειονοτήτων της επικράτειάς τους, να διώκουν τις γλώσσες, τις επιθυμίες και το δικαίωμα τους να είναι ο εαυτός τους» και «με αυτόν τον τρόπο η “αυτοδιάθεση” [...] αποτυγχάνει επιπλέον να λύσει το ίδιο το εθνικό ζήτημα»· «απλώς το δημιουργεί εκ νέου»⁵⁰. Ο Μαξίμοφ, που ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην αγρονομία το 1915 στην Πετρούπολη, εντάχθηκε στο επαναστατικό κίνημα της εποχής του⁵¹. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Ένωση Αναρχοσυνδικαλιστικής Προπαγάνδας και μετέπειτα Συνομοσπονδία των Ρώσων Αναρχοσυνδικαλιστών και ήταν συντάκτης της εβδομαδιαίας εφημερίδας Golos Truda («Η Φωνή Της Εργασίας»). Η εφημερίδα αυτή εκδόθηκε αρχικά στις ΗΠΑ και αποτελούσε όργανο της αναρχοσυνδικαλιστικής Ένωσης Ρώσων Εργατών, μιας ομάδας με περίπου 10.000 μέλη⁵². Το 1917 η εφημερίδα εγκαταστάθηκε στην επαναστατημένη Ρωσία. Ο Μαξίμοφ εξορίστηκε από τη Ρωσία το 1921, αλλά παρέμεινε σημαντικό κομμάτι του αναρχικού κινήματος στη Γερμανία, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ.

Σύμφωνα με τον Μπακούνιν, λοιπόν, τα επιτεύγματα της εθνικής απελευθέρωσης πρέπει να συνδεθούν με τον ευρύτερο αγώνα για μια διεθνή επανάσταση. Αν η εθνικότητα είναι διαχωρισμένη από το κράτος και αποτελεί φυσικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας, τότε δεν χρειάζεται το κράτος για να χειραφετηθεί, και, όπως έλεγε ο Μπακούνιν, η ενότητα μιας εθνικότητας μπορεί να προκύψει μονάχα με φυσικό τρόπο και όχι να δημιουργηθεί από τα πάνω, μέσα από κρατικίστικα σχέδια «οικοδόμησης του έθνους»⁵³. Παρόμοια, αν η απελευθέρωση από την εθνική καταπίεση περιλαμβάνεται στην ταξική πάλη, τότε δεν μπορεί να περιορίζεται από τα όρια του κράτους ή της εθνικότητας, αλλά πρέπει να αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου διεθνούς αγώνα. Η κοινωνική επανάσταση πρέπει να έχει διεθνή προοπτική, «συνεπώς» τα καταπιεσμένα έθνη «πρέπει» «να συνδέσουν τις φιλοδοξίες και τις δυνάμεις τους με τις φιλοδοξίες και τις δυνάμεις όλων των άλλων χωρών». Υπό αυτό το πρίσμα, οι περισσότεροι αναρχικοί (αλλά σε καμία περίπτωση όλοι) ήταν εχθρικοί προς τον εθνικισμό: «Κάθε εθνικισμός είναι φύσει αντιδραστικός, καθώς επιδιώκει να επιβάλει στα ξεχωριστά τμήματα της μεγάλης ανθρώπινης οικογένειας έναν καθορισμένο χαρακτήρα σύμφωνα με μια προκατειλημμένη ιδέα»⁵⁴.

Η αναρχική επιμονή στη σημασία της δημιουργίας μιας ουσιαστικής ισότητας μέσα από μια νέα κοινωνική τάξη πραγμάτων η οποία θα είναι ταυτόχρονα ελευθεριακή και σοσιαλιστική, όπως και στο διεθνισμό, είναι ακόμη ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τον αναρχισμό από τις ιδέες ανθρώπων όπως οι Γκόντγουιν, Στίρνερ κλπ. Θα μελετήσουμε σε μεγαλύτερο βάθος την ευρύτερη αναρχική παράδοση και τη σχέση της με τα ζητήματα φυλής, ιμπεριαλισμού και φύλου στο κεφάλαιο 10.

Μετάφραση/ Επιμέλεια: Κωστής

Σημειώσεις:

1. Bakunin, «The International and Karl Marx», 294-95.
2. M. Bakunin, «The Policy of the International», στο Bakunin on Anarchy: Selected Works by the Activist-Founder of World Anarchism, επιμ. S. Dolgoff (1869; repr., London: George Allen and Unwin, 1971), 166-67.
3. Marx and Engels, The Communist Manifesto, 22; K. Marx, The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte (1852; repr., Moscow: Progress Publishers, 1983), 110-11.
4. Marx, The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte, 110-11.
5. Steenson, KarlKautsky, 102-11.
6. J. Joll, The Second International 1889-1914 (New York: Harper Colophon Books, 1966), 91; Steenson, Karl Kautsky, 3.
7. Steenson, KarlKautsky, 135-36.
8. V. I. Lenin, «Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution», στο Selected Works in Three Volumes, επιμ. V. I. Lenin (1905; repr., Moscow: Progress Publishers, 1975), 451-52.150. Βλ., π.χ., ό.π., 480-83.

9. Mao Tsetung, «Report on an Investigation of the Peasant Movement in Hunan», στο Selected Readings from the Works of Mao Tsetung, επιμ. Editorial Committee for Selected Readings from the Works of Mao Tsetung (1927; repr., Peking: Foreign Languages Press, 1971), 28, 30.
10. Mao, «On the People's Democratic Dictatorship», 379.
11. Για την κλασική τοποθέτηση του Λένιν σε αυτό το ζήτημα, βλ. Lenin, «Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution».
12. Bakunin, «Letters to a Frenchman on the Current Crisis», 189, 192.
13. Bakunin, «Statism and Anarchy», 346-50.
14. Harman, A Peoples History of the World, 615; H. Bernstein, «Farewells to the Peasantry», Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa, no. 52 (2003): 3.
15. Bernstein, «Farewells to the Peasantry», 14, 16n10.
16. Bakunin, «Letters to a Frenchman on the Current Crisis», 191-92, 204.
17. Clark, The Philosophical Anarchism of William Godwin, 280-81, 281-82.
18. Avrich, «The Legacy of Bakunin», στο Bakunin on Anarchy: Selected Works by the Activist-Founder of World Anarchism, επιμ. S. Dolgoff (London: George Allen and Unwin, 1971), xx-xxi; M. Shatz, πρόλογος στο Statism and Anarchy, M. Bakunin (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), xxxiii-xxxiv.
19. Ο Μπούκτσιν, ένας από τους εξέχοντες σύγχρονους συγγραφείς που έχουν εμπνευστεί από τον αναρχισμό, επιδιώκει να στήσει μια καινούρια «αναρχική» στρατηγική – έξω από την ταξική πάλη και ενάντια στην οργανωμένη εργατική τάξη – επιμένοντας ότι ο Μπακούιν δεν εμπιστευόταν την εργατική τάξη. Βλ. Bookchin, The Spanish Anarchists, 28, 304-12· M. Bookchin, To Remember Spain: The Anarchist and Syndicalist Revolution of 1936: Essays by Murray Bookchin (Edinburgh: AK Press, 1994), 25-26, 29-33.
20. Bookchin, The Spanish Anarchists, 28. Βλ. επίσης M. Bookchin, «Deep Ecology, Anarchosyndicalism, and the Future of Anarchist Thought», στο Deep Ecology and Anarchism: A Polemic, επιμ. G. Purchase, M. Bookchin, B. Morris και R. Aitchley (London: Freedom Press, 1993), 49-50; Bookchin, To Remember Spain, 25-26, 29-33.
21. Bakunin, «Letters to a Frenchman on the Current Crisis», 185, 189.
22. Bakunin, «The International and Karl Marx», 294-295.
23. Bakunin, «The Policy of the International», 166-67.
24. Bakunin, «Three Lectures to Swiss Members of the International», 61-62.
25. M. Bakunin, «Geneva's Double Strike», στο Mikhail Bakunin: From out of the Dustbin: Bakunin's Basic Writings, 1869-1871, επιμ. R. M. Cutler (1869?; repr., Ann Arbor, MI: Ardis, 1985), 148.
26. ό.π., 22-23.
27. M. Bakunin, «The Programme of the Alliance», στο Bakunin on Anarchy: Selected Works by the Activist-Founder of World Anarchism, επιμ. S. Dolgoff (1871; repr., London: George Allen and Unwin, 1971), 249, 252· βλ. Επίσης 253-54.
28. Bakunin, «The Policy of the International», 174.
29. M. Bakunin, «Internationalism and the State», στο Marxism, Freedom, and the State, επιμ. K. J. Kenafick (London: Freedom Press, 1990), 43.
30. Bakunin, «Letters to a Frenchman on the Current Crisis», 192.
31. Bakunin, «Federalism, Socialism, Anti-Theologism», 147.
32. M. Bakunin, «Preamble and Programme of the International Alliance of the Socialist Democracy», στο Bakunin on Anarchism, επιμ. S. Dolgoff (1868; repr., Montreal: Black Rose, 1980), 427-28.
33. Bakunin, «Letter to La Liberté», 281.
34. M. Bakunin, Statism and Anarchy (1873; repr., Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 51.
35. Bakunin, «Internationalism and the State», 43.
36. M. Forman, Nationalism and the International Labor Movement: The Idea of the Nation in Socialist and Anarchist Theory (University Park: Penn State University Press, 1998), 33.
37. M. Bakunin, «Manifesto of the Russian Revolutionary Association to the Oppressed Women of Russia on Women's Liberation», στο Bakunin on Anarchism, επιμ. S. Dolgoff (Montreal: Black Rose, 1980), 396-98.
38. ό.π.
39. Bakunin, «Preamble and Programme of the International Alliance of the Socialist Democracy», 427.
40. Bakunin, αναφέρεται στο Guérin, Anarchism, 68.
41. Αναφέρεται στο Eltzbacher, Anarchism, 81.

42. Bakunin, αναφέρεται στο Guérin, *Anarchism*, 68.
43. Bakunin, «Federalism, Socialism, Anti-Theologism», 99.
44. Bakunin, «Statism and Anarchy» 343.
45. Cipko, «Mikhail Bakunin and the National Question», *Raven* 3, no. 1 (1990): 11.
46. Bakunin, «Statism and Anarchy», 343, 339.
47. P. Kropotkin, *War!* (London: William Reeves, 1914).
48. ό.π.
49. R. Rocker, *Nationalism and Culture* (1937; repr., Cornucopia, WI: Michael E. Coughlin, 1978), 269, 253.
50. G. P. Maximoff, *The Programme of Anarcho-syndicalism* (1927; repr., Sydney: Monty Miller, 1985), 46, 47.
51. P. Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1967), 139-40.
52. Avrich, *Anarchist Portraits*, 127.
53. Bakunin, «Statism and Anarchy», 341.
54. Rocker, *Nationalism and Culture*, 213.